

VARGA ERZSÉBET
Krúdy Gyula és a Szepesség

Krúdy Gyula, a magyar széppróza egyik kiemelkedő, egyéni stílusú mestere, száz évvel ezelőtt, 1878. október 21-én született Nyíregyházán, tehát Magyarországnak azon a részén, ahol a múlt idők hősei (köztük az író nagyapja) ekkor még nemigen vették tudomásul, hogy valamicskét ismét csak előrelendült a történelem kereke, hogy 1867 után új korszak kezdődött az ország történelmében: ezek a „hősök“ a múltban éltek, legendákká szépített emlékeikből táplálkoztak, egy letűnt, elveszett világot őriztek magukban.

Krúdy Gyula életében tehát nem jelentett nagy változást, amikor tízéves korában a szepességi Podolín (ma Podolíneć) algimnáziumába került: a nyírségi félálomvilágból csupán egy másik félálomvilágba „csöppent”: egy olyan városkába, ahol még a középkorban megállt az óramutató, ahol olyan időt mutattak az órák, amilyen idő talán soha sincs. Ezt a különös városkát — tizenkét másik várossal együtt — a „derék Zsigmond király“ adta zálogba a lengyel királynak: míg egyetlen vendégfogadó-jában, a Rókában lengyel hercegek vigadoztak, a városka elaludt bánatában, s hosszú századokon át várta, hogy valamelyik királynak ismét rátévedjen a tekintete, hogy aztán megrázkódjék és újra felébredjen. De a királyok még sokáig haragudtak a városra. Egyszer aztán „Mária Teréziának sok birodalmi tervei, ábrándjai közepette eszébe jutottak a szegény szepesi városok“, és váltságdíj fejében egy szekér aranyat küldött a lengyel királynak.

Az erdős hegyek, amelyek nagy árnyékukkal szinte ráfeküdtek a középkori városkára, mintha arra vigyáztak volna, hogy a zálogban töltött, átaludott esztendőkből nem fog-e egyet is elsikkasztani. „De nem sikkasztott

el egy hónapot sem. Az új házakat, amelyeket itt-ott építettek, régi középkorias stílusban tervezték az építők“ — olvashatjuk Krúdy 1906-ban kiadott regényének, a *Podolini kísértetnek Valami előszófele* című bevezetőjében.

Krúdy Gyula három évet (1888—1891) töltött Podolinban. Itt végezte el az akkori nyolcosztályos gimnázium alsó négy osztályát (illetve hármat, mivel a szatmári iskolából megszökött kisdíákokat mindjárt az algimnázium második osztályába vették föl), s a szepességi városka emléke egész életén át végigkísérte, mindvégig döntő, művészetét meghatározó élménye maradt:

„...itt volt boldog, itt, ebben a csendes, félig középkorias városkában, ahol van egy utca, amelynek elején és végén bolthajtásba hajlanak a házak. A bolthajtás felett ablakok vannak, és egy ilyen ablak mögött lakott valamikor ő...“ — írja később Szindbádról, a hajósról, akit azonban nyugodtan nevezhetünk Krúdy Gyulának is, hiszen az Ezeregyéjszaka kalandos hajósának álarcában maga az író járta be újra meg újra azokat a helyeket, ahol ifjúságának boldog éveit töltötte.

Az ezeregyéjszakabeli hajós kétségtelenül egy volt a Krúdy-alakmások (Rezeda Kázmér, Nagybotos Viola, Idem stb.) közül; méghozzá azok közé az alakmások közé tartozott, akik boldogok is voltak. Szindbád pedig éppen a mi tájainkon, a Szepességben volt boldog: Podolinban és környékén: Merényben (ma Nálepko), Késmárkon (Kežmarok), s minden bizonnyal más városokban, falvakban is megfordult, „azon a vidéken, ahol nagy szakállú papok mondják a misét, és a kis Jézusnak drágakőből van a szeme“; azon a vidéken, ahol a hó úgy világít, „mint általában mindig a felvidéki városokban, ahol a haranglábban messzire látszanak a harangok, és pontosan látni, amint éjfélkor lóbálni kezdi őket egy sötét árnyék. A kékfestő a folyó felé hamuszürkére festette a havat, mintha valamely új színt próbálna tót lányok szoknyájához.“

A kisdíákok Krúdy első ízben nagyanyjával, az „álomfejtő“ Radics Máriával, másodszer — az 1888-as karácsonyi szünet után — édesapjával utazott Podolinba. A mai szlovákiai városok közül Kassán és Poprádon időzhettek el: a kassai vasútállomáson át kellett szállniuk

(s persze, közben az ízletes kassai sódart is megkóstolhatták), Poprád pedig akkor még végállomása volt a vonatnak, innen kocsival utaztak tovább Podolinba. A későbbi utazásokra egyébként már egyedül vállalkozott a kis Krúdy.

Krúdy Mária *Szindbád gyermekkora* (Budapest, 1975) című könyvében részletesen beszámol apja podolini éveiről. Tőle tudjuk, hogy a kisvárosban először Duchonéknál kapott szállást a kisdíák: „Duchonék háza a főúton állt, emeletes, szép, régi, sárgára festett ház, amelyet boltíves árkád kötött össze a szomszédos épülettel, ahol a gyógyszerár volt.” Duchon bácsi egyébként nem volt más, mint a városka polgármestere. Később Klebákék (Chlebákék?) kosztos diákja lett a fiú. „Klebák bácsi is a városnál dolgozott, főjegyző volt, és népes család feje. Háza ugyancsak tekintélyes, szép, régi épület volt, sarokház, amely előtt virágoskert díszlett. A kert fűzfája alatt egy kis pad állt. A fiú legszívesebben itt olvasgatott.” Krúdy Mária könyvéből — egyebek között — azt is meg tudjuk, hogy a podolini kisdíák Wittkó Mariskának (akire évtizedek múltán is emlékszik) és Fánikának, a helybeli kocsmáros félárva kislányának udvarolt, s hogy a podolini házakban akkortájt „citera szólt, az a pengetőhangszer, amelyhez itt mindenki értett, és amelyet a fiú itt ismert meg, de igazán megbarátkozni soha nem tudott vele”.

Krúdy Szindbád-novellái közül ilyen összefüggésben mindenekelőtt az *Ifjú évek* címűt kell megemlítenünk, amelyben a podolini kolostorról és herceg Lubomirskiről esik a legtöbb szó, a figyelmes olvasó azonban azt is kiolvashatja belőle, hogy Szindbád szülei „pontosan megfizették a tandíjat a kolostornak, sőt egyszer-mászor bort is küldtek a szentmiséhez, amelynél Szindbád piros szoknyában ministrált...” Bár Krúdy elbeszéléseiben és regényeiben ritkaságszámba mennek az idegen szavak, az *Ifjú években* ezt is találunk: a podolini szolgabírót nem „szolgabíró úrnak”, hanem „pán szolgabírónak” titulálják, s talán mondanunk sem kell, milyen környezet-felidéző hatással bír ez a magyar szövegbe ültetett egyetlen szlovák szó.

Krúdy tehát nálunk, a Szepességben volt boldog, ahol

kisdiák korában „tengerirablósdit játszott szombaton délután a gyors és kanyargó Poprádon, egy ócska és ingadozó tutajon”. A Szepesség életre szóló élményt jelentett számára, s bizonyára nincs még egy magyar író, akinek életében és művészetében olyan döntő szerepet játszott volna hazánknek ez a sajátos hangulatú, csodálatos tájegysége, mint éppen Krúdy Gyuláéban. Podolini témájú regényén és számos Szindbád-novelláján kívül szepességi környezetben — a XV. századi Lőcsén — játszódik egyfelvonásos operája, a hűségről és a szerelemről szóló *Az arany meg az asszony* [zeneszerzője Kenessey Jenő], és a szepességi környezetben játszódnak a — többségükben álmok és látomások formájába öltöztetett — „zsoldos-elbeszélések” is, amelyeknek hősei már a későbbi Krúdy-alteregők előfutárai.

Mindjárt az első Szindbád-elbeszélésben (*Egy kis tánciskola*. Világ, 1911. jan. 17. — később a *Szindbád ifjúsága* című kötetben *Szindbád, a hajós* címmel jelent meg) Krúdy az eddig álcázott alakmások helyébe önmagát állítja, maszk nélkül jelenik meg előttünk, saját fiatalkori emlékeit írja meg: „Szindbád, az ezeregyéjszakabeli hajós történetünk előtt körülbelül huszonöt esztendővel kisdiák volt a határszéli algimnáziumban, a Kárpátok alatt, valamint a legjobb valcer-táncos a városka tánciskolájában. A mohos zsindelytetők alatt, ahol az algimnázium meghúzódott, Szindbád semmiféle nevezetes emléket nem hagyott maga után, a névaláíráson kívül a torony falán...” „A szeles, jéghideg levegőben Szindbád pokrócok és bundák között arra az időkre gondolt, midőn kisdiák korában erre legelőször utazott, és a főerdész a lovait maga hajtotta, és az útra jól beborozott a késmárki vendégfogadóban.”

Az álomszerűség a Szindbád előtti Krúdy-művekben általában még csupán színező elemként jelenik meg, a Szindbád-novellákban viszont már teljesen eluralkodik, mondhatnánk úgy is: alaptónussá válik. Ez az oka, illetve a magyarázata annak is, hogy Krúdy legtöbbször meg sem nevezi a várost, ahol Szindbád megfordul, máskor meg csak a városka nevének kezdőbetűjét adja. Így csak következtetni tudunk arra, hogy például a Kárpátok között elterülő M. azonos lehet Merénnyel, de biztosak

lehetünk abban, hogy Pl., ahol Szindbád a papok növen-déke volt a kolostorban, Podolint jelenti. Az álomsze-rűség természetesen az alakok, a jellemek reális áb-rázolásában is megakadályozza az író. Ábrázolásukra tulajdonképpen nincs is szükség, hiszen valamennyien csupán mellékfigurák, epizódalakok egy álomban, a „fő-hős” — Szindbád — álmában. Egy-egy figurával azonban mégis sikerül az írónak — sokszor néhány sorba tömö-rítve — egy egész tájegységet s a tájegység életének egy jókora darabját belevinni az elbeszélésbe. Az *élet-mentő kékfestő*ben két ilyen epizódalakot is találunk: az egyik a „poprádfelkai fiákeres, aki olyan széles hátú volt még, mint azok a régi kocsisok, akik a tátrai fürdő-helyeket látogató kövér alföldi asszonyságoknak muto-gatták az ostornyéllal az útközben feltűnedező hegye-keket”, a másik Valentin, a kékfestő, aki a Poprádon áztatja vásznait, s aki valamikor Szindbád iskolatársa volt a kolostorban. Valentin olyan volt, „mint egy ju-hász, aki tavasztól őszig a hegyek között őrzi nyáját, egy krajcárért vendégeli meg zsendicével, juhtúróval a kolostor kiránduló diákjait, és nem fél a farkastól sem”. A *féktelen szenvedély történetéből* című elbeszé-lésben pedig egyetlen asszony alakjába szinte az egész korabeli Felvidéket belesűríti: „Grabovszkyné, egy Felvi-dékről származó asszonyság, aki egész életében a kés-márki kränzchenekről, a diákmajálisokról, a Méze-kert-ről, a szepesi vászonról, Szi gnáro vics podolini vászonvé-geiről és a felvidéki lekvárokról szeretett beszélni, az új látogató hírére elővette kassai emlékeit az ottani apácák-ról, akiknek zárdájában növekedett...”

A mai Szlovákia — főként a hangulatos Szepesség — emléke lépten-nyomon felbukkan Szindbád álmaiban, il-letve Krúdy Gyula írásaiban; ha másként nem, hát egy hasonlat formájában: „mint egy... illava i rab”. Lépten-nyomon, mindaddig, míg 1933. május 12-ének hajnalán el nem álmodta utolsó álmát is a magyar irodalom hal-hatatlan Szindbádja.

A mai Podolinban egy kétnyelvű emléktábla őrzi Krú-dy emlékét. A kolostor falát díszíti, amelyben jelenleg bentlakásos iskola működik. Felirata a következő:

„V tejto budove študoval ako malý žiak Gyula Krúdy

(1878—1933) veľký obdivovateľ Podolinca a tatranských krajov, majster maďarskej prózy. Ebben az épületben volt kisdíák KRÚDY GYULA (1878—1933), Podolin és a tátrai tájak nagy csodálója, a magyar széppróza mestere.“

A városka lakosai két Krúdy-regényt ismernek *Podolinské strašidlo*, illetve *Červený poštový kôč* címmel.

(Irodalmi Szemle, 1978. október)